

◀ Szabadkézi tömegvázlat

KARANTÉNBE SZÉLGETÉS CSERNYUS LŐRINCCEL

Dénes Eszter | Salamin Krisztina

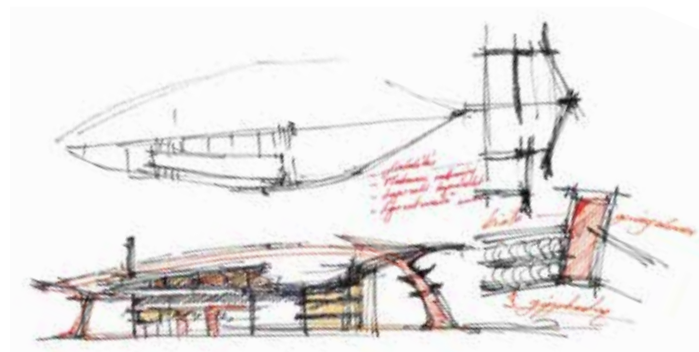
Éppen hét évvel ezelőtt, a gazdasági válság utóján beszélgettünk Csengerrel és a főépítési hivatásról az *Országépítő* hasábjain. Akkor személyesen találkoztunk, ma, tekintettel a pandémiára, csak internetes konferenciabeszélgetés keretében tudunk eszmét cserélni, melyre az új csengeri buszpályaudvar adott apropót. Dénes Eszter és Salamin Krisztina interjúja.

BUSZÁLLOMÁS

Csenger

Építészet, fotó: Csernyus Lőrinc

▲ Szabadkézi vázlatok

> A korlátozásokat fokozatosan feloldják ugyan, a koronavírus-járvány hosszú távon meghatározza majd életünket. A jelenlegi járványhelyzetben hogyan látod Csenger városát, benne a saját szerepedet? Egy új épület milyen impulzust adhat egy ilyen különleges időszakban?

Kétségtelen, hogy speciális helyzetű főépítész vagyok Csengerben. Ez a szerep különbözik a makói megbízatásomtól, és a többi egykori településtől, ahol ilyen feladatom volt. Bár jó lenne, de nem lehet követendő példa a csengeri főépítészségem, éppen a sajátos, több mint harminc évre visszanyúló története miatt. Jelenleg három hónapja nem jártam személyesen a városban a járványra való tekintettel.

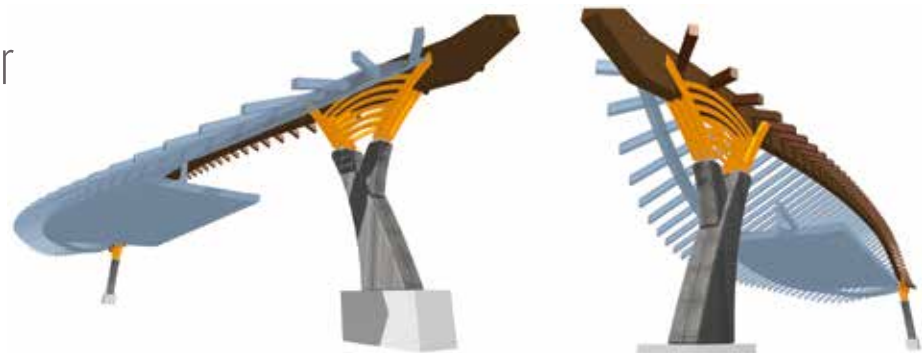
Közös megegyezéssel az ideai hátralévő főépítési díjazásomról is lemondtam Csenger javára. A munkakapcsolatom mégsem szakadt meg. Ebben nagy segítségemre van Farkas Miklós! barátom, aki az átadás előtt álló buszállomás épületének műszaki ellenőre is. Az országnak ez a része mindig is sajátos pályán mozgott. Ennek egyik oka a Trianon után kialakult hármastartó közelsége, mikor is a térség egykori központjai Romániához kerültek. Mégis, Csengerből ma már többet járnak át a határon a csupán 16 kilométerre fekvő Szatmárnémetibe, mint a megyeszékhely szerepét betöltő, de mintegy 80 kilométernyire lévő Nyíregyházára, vagy az ennél közelebbi Mátészalkára.

> A Bereg tehát eleve egy furcsa vidék, ahol egy furcsa főépítész van egy különleges városnak, Csengernek. Mi jellemzi az ottani munkádat?

Ha számba vesszük, hogy egy klasszikus értelemben vett főépítésznek mi a dolga, rá kell jönni, hogy Csenger minden szempontból egyedi eset volt. Nem állítottunk vissza utcaképeket, mert nem kellett, inkább csak felidéztek őket. Nem őriztunk meg településképi magot, mert igazából nem volt mit, viszont létrehoztunk egy újat. A szerkezeti tervet sem módosítottuk, hanem készítettünk egy újat. Csenger a trianoni határren-

1 Építész, kivitelező, a KKE tagja.

▲ Szerkezeti modellek

dezés utáni periféria egyik leírt települése volt a kádári falurombolással ötvözve. Itt újjászületésről kell beszélni, tudományosan megfogalmazva: revitalizációról. Szabad kezet kaptunk a település vezetőségétől Makovecz Imrének köszönhetően. Akkor még nem tudtuk, milyen nagy fába vágtuk a fejszénket, de az eltelt harminchárom év igazolja az elképzeléseinket. Ha megnézzük a mai csengeri városközpontot, az sokkal inkább lazább, szabadon formálható házak szerves konglomerátumára hasonlít, mint egy kötött, történelmi városszövet rendbetételére, revitalizációjára. A munka megkezdésekor még nagyközségről, és nem városról beszéltünk. A fejlesztési feladatok sokkal nagyobb beavatkozást vetítettek előre, mint amit az akkori adottságok figyelembevételével be lehetett volna tartani.

► **Miért tekinthető különlegesnek ezen felül a főépítési szereped?**

Főépítési tevékenységem során páratlan szabadságot kaptam, amelyben az alkotói, tervezői tevékenység sokkal fontosabb volt, mint az idomulás vagy igazodás. Ez valóban furcsa és különleges.

► **Döbbenetes még kimondani is, hogy egy város három évtizeden keresztül sem tér el egy vezérgondolattól. Talán csak Makó esetében beszélhetünk hasonló tudatosságról.**

Ezalatt négy polgármestere is volt Csengernek, és az 1986-ban született makoveczi alapvetésre 2020-ban is azt mondják, jó. Makó ezzel szemben e makoveczi építészeti örökséget továbbvive, ugyanakkor a karakteres alföldi polgári építészet minden attribútumát is megőrizve akar egy térség központjává válni. Makó építészeti öröksége

komolyabb értékkel bír, mint Csengeré. Ezek tények, de az is tény, hogy Csenger lentebbről indulva, mindig is kevesebb pénzzel rendelkezve ki tudta vívni ugyanazt az országos elismertséget, mint Makó. Fontos építészeti különbség továbbá a két település között, hogy amíg Csengerben a munka fiatal, pályakezdő építészek közreműködésével történt, addig Makón Makovecz Imre tervezte a legtöbb épületet.

► **Ehhez az is szükséges, hogy legyen valaki, aki ezt végig tudja vinni.**

Ez még kevés lenne, a legfontosabb, hogy a bizalom hosszú távon ne inogjon meg. Voltak válságosabb pillanatok az elmúlt harminchárom év alatt, de ez természetes. A mindenkori testület azonban következetesen kiállt Csenger egységes arculata mellett, és ez ma már szinte védjegyének mondható.

► **Makó ma már Makovecz Imre városaként tudatosan építi erre idegenforgalmát. Csenger épít tudatosan ilyen hírnevet? Vannak ilyen törekvések?**

Makó azt mondja, hogy náluk van a legtöbb Makovecz Imre által tervezett épület. Csengerben ennél sokkal több makoveczi stílusú épület van, de kevesebbet tervezett személyesen ő maga, többet a tanítványai. Úgy látom, hogy mindkét város felismerte ebben az értéket, és megtalálta azokat a fejlesztési pontokat, kapcsolatokat, amelyek alapján tovább tud lépni, újabb beruházásokat tervezve.

► **Tulajdonképpen ennek részeként tekinthetünk a város új buszpályaudvarára is?**

Nem nevezném buszpályaudvarnak, az egy nagyobb léptéket feltételez, hívjuk inkább buszvégállomásnak. Valójában ez egy három buszállásos szolgáltatóház. A várakozótér és a jegyárutató helyiség, a diszpécser szolgálat és a busztársaság irodáján kívül illemhelyiségeket és négy üzlethelyiséget is kialakítottunk, melyekbe várhatóan a városközpontból eddig hiányzó szolgáltatások fognak költözni. Ez az épület gyógyította be a város egyik

Csenger, városi buszvégállomás és üzletek

Megrendelő: Csenger Város Önkormányzata

Finanszírozás: Magyar Köztársaság Kormánya

és Csenger Város Önkormányzata

Tervező: Csernyus Lőrinc, ArchEA Építésműhely Kft.

Építész munkatárs: Fridrik Mátyás

Statika: Árva Péter, Tóth Levente Márton, Erőművész Kft.

Műszaki ellenőr: Farkas Miklós, Pallér2 Kft.

Kivitelező: Ke-Víz 21 Zrt.

utolsó nagy sebét, ami három évtizedes munkánk egyik legfontosabb állomásának is tekinthető. A helyén egy régóta üresen álló ÁFÉSZ-épület állt. Átellenben pedig az iskola étterme van, amit Vincze László tervezett.

► **Ez utóbbi már önmagában meghatározza a kontextust?**

Az étterem ikonikus épületszobrára. Szobor jellegét ezen kívül az is indokolta, hogy hagyományos zártosurú beépítés

nem is volt megvalósítható a telekadottságok miatt. A központot szabadon alakíthattuk ki. A korábbi terveink alapján megépült épületek egy térben elnyúló városszövetet eredményeztek, lehetőséget biztosítva a szabadon formálható alaprajzi kialakításnak és a házak között kialakuló térfejlődésnek.

► **Úgy fogalmaztál, hogy Csengerben az egyik utolsó nagy seb is begyógyult a buszvégállomás megépítésével. Van még hiányérzeted a városközponttal kapcsolatban?**

Ó, rengeteg, de ez már túlmutat a közvetlen városközponton. Városkapukat kellene tervezni. Nagyobb hangsúlyt helyezni az úgynevezett mikroarchitektúrára, a kerítések, a felújítandó homlokzatok látványának és esztétikai színvonalának emelésére. A minőségi közép vagy átlag elérése nagyon fontos. A buszállomás mögötti terület még beépítésre vár, ez a tér lezárása szempontjából is fontos lenne. Általánosságban sokkal több növény és fa kellene. Néhány épület homlokzata pedig felújításért kiált. És lassan kellene utánam egy olyan helyi főépítész, aki továbbviszi azt, amit én csinálók

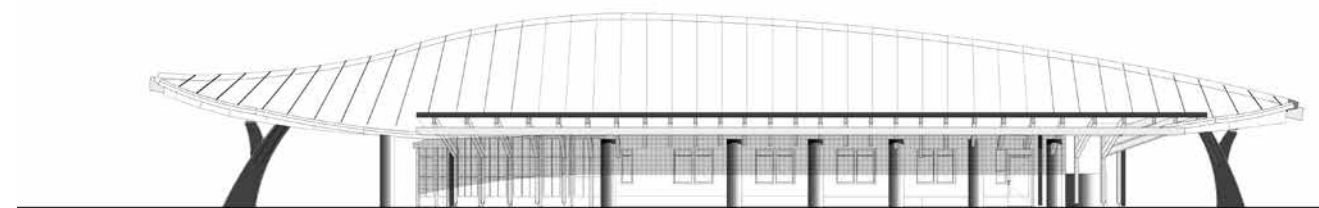
› **Maga a funkció, a megbízás, és a közbeszerzési eljárás mennyiben kötötte meg a kezét? Ritka lehetőség manapság egy építész számára, ha épületszoborban gondolkodhat.**

Ez a gesztus vagy hajlam talán a habitusomból is adódik. A nagygéci toronynál, a dubaji pavilonnál vagy a csengeri tanuszoda homlokzatánál, melyet mint a város főépítésze alakíthattam ki, szintén ebbe az irányba törekedtem. Az étterem és az iskola kapuzata kijelölt egy tengelyt, erre most egy újabb ívet fűztünk fel.

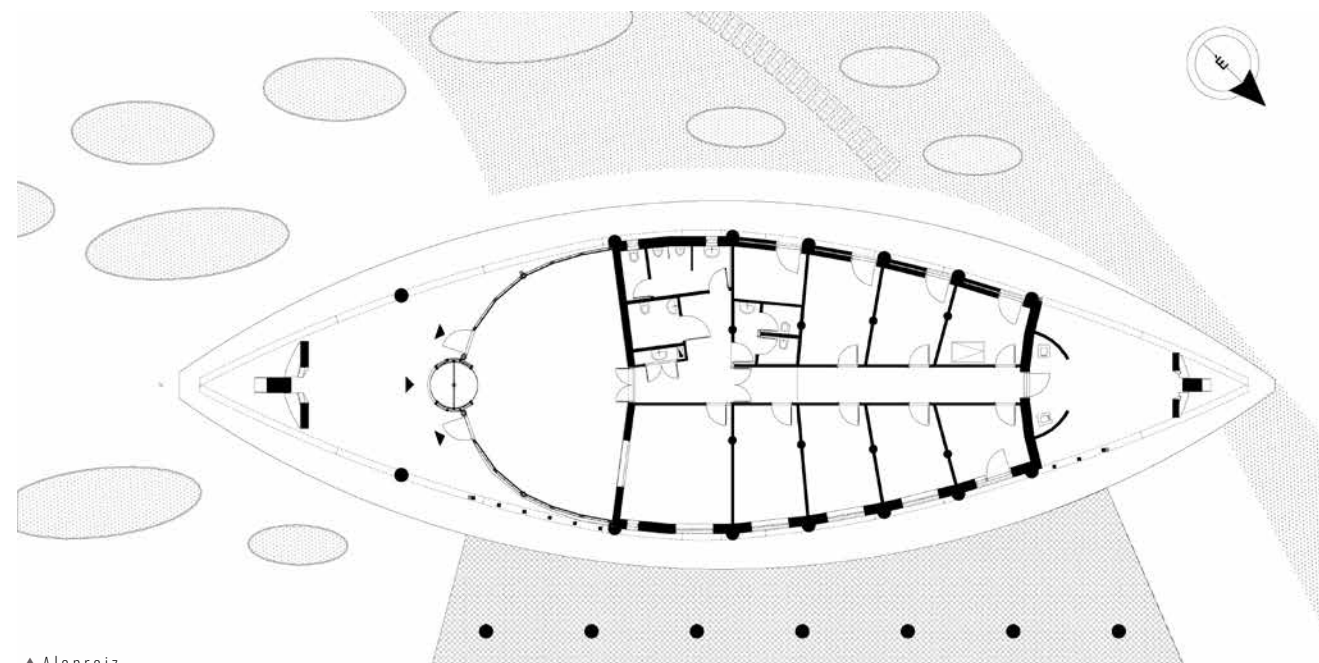
› **Feltűnő, hogy anyagait tekintve ez az épület egy modernbb felfogást képvisel, ettől kezdetben sokan idegenkedtek a városban. A tetőfedésnél mennyire befolyásolt a divat?**

Nem a divat áll emögött. Lássuk be, ma már tudunk minőségibb építőanyagokban is gondolkodni, míg korábban abból építettünk, ami rendelkezésre állt. Való igaz, hogy eleinte hagyományos cserépfedést terveztem, de az nem

volt annyira jól illeszthető a formára. Szerettem volna egy könnyed, „lebegő” tetőformát kialakítani, amit csak a két szabadon álló fehér, faágszerű vasbeton pillér tart. A fémfedés alkalmazása egyébként nem egyedi, Nagygécre és a makói iskolámra is ez került. Nem tartom annyira divatos anyagnak, és kétségtelen előnye, hogy az idő múlását jól viseli. Sok mindent „el kellett szenvedniük” a csengerieknek a harminchárom év alatt; amitől kezdetben idegenkedtek, arra ma már büszkék. Egyébként van az épületen műanyag ablak is, igaz, kívül faborítást kapott. Van, amivel egyszerűen nem lehet még Don Quijote-harcot sem vívni. Az építőipari lobbis, a termék- és dizájnorientált szemlélet és a közbeszerzési előírások sokszor megalkuvásra készítik a tervezőket.

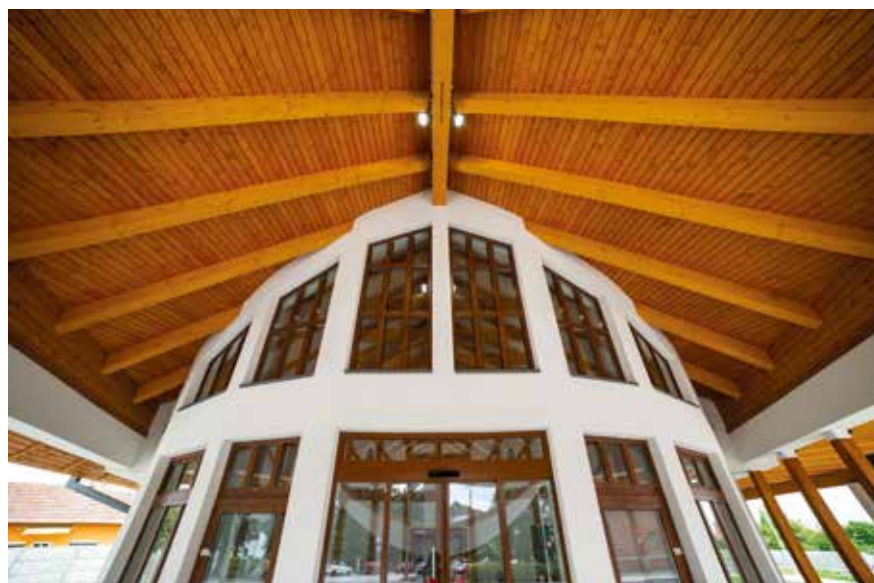
◀ ▲ Homlokzatok

▲ Alaprajz

> Nem csupán épületről, hanem a környezet rendezéséről is beszélhetünk?

Készült kert- és tájterv, ez ma már ritkaságszámba megy. Általában aszfaltozott mező közepén állnak az ilyen létesítmények. Nagyon furcsa, hogy jelenleg üres az épület, nem lehet tudni, hogy mikor lesz az átadás. A járvány miatt Csengerben is kevesebb a mozgás. Sokat gondolkozom mostanában azon is, hogy egy-egy kötött funkciójú épület – a tanuszoda például – mennyire lesz kihasználva a következő években, megváltozik-e az emberek életvitele.

> Talán minden visszatér a régi kerékvágásba, úgy, ahogy a spanyolnáthajrány után. Szép lassan folytatódott ugyanaz az irány...

Nem hiszem, de ez az én véleményem. A spanyolnátha a világháború után jelent meg. Fontos különbség, hogy a társadalom nem produkált akkora túlfogyasztást, mint jelenleg. A pánikhangulat nyilván hamar oldódik, és reményeim szerint az alapvető gondolkodási mintázataink fognak megváltozni. Ha mégsem, akkor is egyfajta húzd meg, ereszd meg játék jön, amiben hol job-

ban, hol kevésbé fogjuk majd vissza magunkat a fogyasztás terén.

> A járvány miatt elhalasztották a dubaji expót, miközben a pavilonok már majdnem elkészültek.

Nem hiszem, hogy minden pavilon úgy nyit majd meg, mintha mi sem történt volna, csak eltelt egy év. Az üzeneteket át kell gondolni: ebben az új helyzetben mi az én üzenetem a világnak, mi Magyarország üzenete. Szerintem el kell indulniuk a gondolkodásbeli változásoknak.

> Egyre többen vélik úgy, hogy ez a gazdasági túlpörgés nem tartható fenn tovább. Kínában a karantén idején töredékére csökkent a légszennyezés, ez a műholdképeken is jól látszott. A gazdaságot most kezdik újra beindítani, a szennyezés már majdnem elérte a korábbi állapotot. Sokan szkeptikusok a mélyebb változásokat illetően.

Az idő fontos szerepének újra tudatosulnia kell, és ez vissza fog hatni az épített környezetre is. Ha már Kínát hoztad szóba, ma már ott is nyolc-tíz évenként bontják a házakat. Olyan eldobható épületek készülnek, amelyek minden szempontból gyorsan avulnak.

> Ha ebből a szempontból nézzük a csengeri épületeket, ezek az időtlenséget sugározzák, túllépve az aktuális divatirányzatokon.

Megöregedtek, patinásodtak, de felújíthatók.

> Az organikus építészet nem sugárzott ki a környékbeli településekre? Nincs messze Fehérgyarmat vagy Rozsály, ahol az egyedi felfogású, önálló helyi szociális-társadalmi segítőrendszer ilyen épületekkel is alátámasztható lenne. Hogyan hatnak az egyes települések egymásra?

Fehérgyarmaton több évig voltam főépítész, és ugyanazt a munkát kezdtük el, amit Csengeren, Beke Pállal és Varga Tamással. Hozzáteszem, hogy Fehérgyarmat már akkor sokkal városiasabb település volt, mint Csenger. Az emberi

tényezőt azonban semmiből sem lehet kihagyni. Lehet beszélni önmagában az építészetről, a közösségfejlesztésről, közlekedésfejlesztésről, energiafejlesztésről. Ha azonban a szakmai tudás mellé nem tudnak hozzátenni egy olyan pluszt, amely a Hamvas Béla-i genius loci szelleméből fakad, akkor hiába minden. Mindeközben sok szomszéd település riválisként tekint Csengerre, mondván: úgy könnyű, ha minden erő oda összpontosul. Mégis, az együttműködési kísérletekre rendre nemet mondanak. Ez a magyarok turáni átka. Ugyanakkor Csenger testvérvárosába, Kovásznára elért ez a kisugárzás.

> A pandémia utáni világ alakításában megváltozik-e úgy általában az építész szerepe, a mi szerepünk? Milyen jövőképe lehet egy építésznek a válság után? Vagy egyáltalán, hogyan alakul át a vidék, a város, az otthon? Valahogy nem nagyon beszélünk erről. Mintha minden ugyanúgy menne tovább.

Vannak hasonló témájú online konferenciák, és a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti Tagozatán is elindult egy eszmecsere erről.

> Sokan most tapasztalták meg először saját fogyasztásuk mértékét, talán most olyan változások is bekövetkezhetnek, amelyekre eddig nem volt sok esély. Több idő jut mindarra, ami felett eddig elsiklottunk. Komposztálás, kertészkedés, tudatos vásárlás stb.

Egy felmérés szerint az online vásárlás zöme kerti gép, növény és barkácskészlet. A kertés ház egy választóvonal, ahol az életünk lelassulásával párhuzamosan hamar egy hagyományosabb életformára tudunk váltani.

> Az építészterén milyen változásokat lehet érzékelni?

Három hónap kevés ehhez, de az építőiparban már vannak jelei a változásnak. Míg közel húszezer külföldi (ukrán, román, szerb) vendégmunkás hazament a lezárt határok miatt, a Nyugat-Európába elszívárgott magyar szakemberek hazajöttek, így most újra lehet helyi köművest találni. A megbízások terén is érezhető, hogy az ingatlan továbbra is a legjobb befektetés, sokan fognak kisebb építkezésbe. A tervezést illetően pedig talán újra nagyobb az igény a hagyományosabb megoldásokra.

> Mi ebben egy építész felelőssége?

Az eddigi dizájn- és termékorientált világunkban tizenhét év alá csökkent egy épület műszaki előregedési rátája. Fel kell ismerni végre, hogy ez a szemlélet fenntarthatatlan. Házaink tönkremenének, ahelyett, hogy szépen megöregednének. Budapesten húszéves épületeket bontanak, miközben több százezer négyzetméter iroda marad kiadatlan. A dubaji világkiállítás elhalasztása felveti a problémát, hogy a fél éves házak hogyan bírják ki majd még másfél évig, hogyan tartásuk fenn a gépészeti rendszereket például... A járvány miatt újra a környezettudatosságra, az energiatakarékos rendszerekre kell fókuszálni. De ennek az oktatásban is meg kell jelennie – az online Waldorf-óráimon is tapasztalom, hogy erre a mai fiatalság igenis fogékony.

> Annyi bizonyos, hogy átalakul az életvitelünk, a pánikhangulat lecsengésével többen fognak otthonról dolgozni, mint eddig. Sokan, akik a járvány előtt csak aludni jártak haza, az otthon minőségét most másképpen élik meg. Fájóbb a zöldterület, az átmeneti terek hiánya. A nappaliból újra a megszaporodott közös

időtöltések helye, azaz az étkező lett a családi házak központi tere.

Az otthonról végzett munka nagyszerű lehetőség, de hosszú távon a személyes találkozást nem fogja kiváltani. Mindeközben várható egy lassulás az életünkben, ami sokunknak hosszú évtizedek óta most adatott meg először: van idő kovászos kenyert sütni, együtt étkezni, kertészkedni. Aki pedig rákap ennek az ízére, nem fog visszakap-

csolni a régebbi, nagyobb sebességre. Ebből a szempontból a világ nem lesz ugyanaz, mint ami volt. Van egyfajta felelősségvállalásunk ebben, szülőként, építészként, akadémikusként is. Legalábbis véleményt kell formálnunk erről az új helyzetről: mi ebben a művészet, az építészet szerepe, új üzenete. Hogyan tudjuk kiváltani a személyes kapcsolatteremtést, kultúraátvitelt, az értékmegőrzést.

> Mennyire nehéz a tudás, a felelősség átadása a következő generációnak?

Rátapintottál szerintem a Kós Károly Egyesülés egyik legnagyobb problémájára: megvan-e az a kovász, az akarat a továbbadásra? Az én generációmban abszolút megbíznak, úgy is mondhatnám, van egyfajta reputációnk. De amikor „előveszünk a zsebünkől” egy kezdő építész, egyre nehezebb helyzetbe hozni. Nem tudom, Makovecz Imre ezt hogyan

csinálta, milyen varázslat volt ez, annyi bizonyos, hogy neki jobban elhitték, amikor „elővett engem a zsebéből”, odaültetett az asztal mellé, és legközelebb ő már el sem jött személyesen. Tény, hogy mi sokkal nehezebben adunk át munkát a fiataloknak. Ha pedig nem adunk át teljes tervezési feladatokat, nem lesz meg az a gyakorlatuk, ami feltétlenül szükséges ahhoz, hogy főépítési feladatot lássanak el. A mi generációnk biztosra megy: nem akarjuk elengedni a megbízást, személyesen is ott vagyunk a tárgyalásokon, és erre mindig találunk indokot. Az egyes

munkarészek átadása viszont nem mérhető össze a teljes felelősségvállalással. Mi ezt elszúrtuk, talán önzésből, bizalmatlanságból, vagy akár a mostani konjunktúra igényei miatt. És ezt a fiatalok is érzik. Próbálok ezen változtatni, látom, mit kellett volna tíz évvel ezelőtt megtennem. A településfejlesztés pionírjai, Beke Pál, Makovecz Imre és társai sokkal mélyebb összefüggésekben gondolkodtak – erre ma nem látunk példát. Ebben bizony a jelenlegi kormányzati politika is hibás. A főépítési rendszerhez anyagi támogatást is kell adni a hangzatos monda-

◀ Számítógépes tömegmodellek

tok mellé. Ráadásul hiába bizonygatjuk, hogy ez fontos, ha minden mozgás ezzel ellentétes. Nem tesszük vonzóvá a főépítési pályát a fiatalok számára, pedig ennek csíráját már az iskolában el lehetne ültetni. Annak idején mi Papp Gábort² és Molnár V. Józsefet³ hallgattuk, akik nem csak az építészetről beszéltek, mégis rátereltek minket egy követendő ösvényre.

> Te oktatsz fiatalokat? Milyen a kapcsolatod ezzel a generációval?

Tizedik éve tanítok az Óbudai Waldorf-iskolában, ezalatt elképesztő változást tapasztaltam meg egy akkori és egy mostani 18 éves között. Tudatosabban kell felkészülnünk erre a változásra, és hosszabb időt kell eltölteni egy-egy helyen. Úgy gondolom, legalább tíz év kell ahhoz, hogy a főépítész keze munkája meglátszódjon egy településen. Ez két választási ciklus. Ahol nagy eredmények születtek, ott több évtizede robotoltak a főépítészek, miközben a mai fiatalok számára elképzelhetetlen ez az állandóság: két-három évente munkahelyet váltanak. A főépítési munka misszionáriusi küldetés, mindenkinek ott kell elültetni a csírákat, ahol tudja, és ahogy tudja. Be kell állni valaminek az élére, ahogy Makovecz Imre is mondta. Ehhez erő és elköteleződés szükséges. Ebben várok változást a pandémia utáni új világban.

² Művészettörténész.
³ Néplélek- és néprajzkutató, grafikusművész.

BUS STATION IN CSENGER, QUARANTINE INTERVIEW WITH LŐRINC CSERNYUS

Cast onto the outer fringes of the country by the Treaty of Trianon and devastated during the Kádár regime, Csenger seemed to have become a doomed settlement. Starting from the 80's, the disciples of Imre Makovecz were given a free hand in shaping the centre of the town. Built according to earlier plans, the buildings create a sprawling urban matrix that is an ideal environment for free-flowing floor plans and an organic spatial development. The three-track bus station was designed by Lőrinc Csernyus to complete the architectural healing of the town. In addition to the waiting room, the ticket office, the dispatcher service and the offices of the bus company, toilets and four shops have been set up to host services that are currently not available in the city center. The station building is a sculpture that reflects upon the canteen of the school designed by László Vincze, which is right across the street. Due to the limitations of the plot, a traditional closed-row construction would not have been possible. As a rare, but welcome addition, a garden and landscaping plan was also created.